

przez polskich badaczy, autorzy potencjalnie poszerzają grono odbiorców książki. Wydaje się to istotne, zwłaszcza gdy uświadomimy sobie, że choć seriale stają się coraz popularniejszym materiałem badawczym dla przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych, wciąż oglądane są najczęściej przez ludzi, którzy na co dzień nie zajmują się ich dogłębną analizą.

Anita Has-Tokarz

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Harry Potter jako zjawisko społeczno-kulturowe (perspektywa młodych badaczy)

Recenzja: *Harry Potter: fenomen społeczny, zjawisko literackie, ikona popkultury*, red. Weronika Kostecka i Maciej Skowera, Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2014, ss. 187.

Literacki cykl fantasy o przygodach Harry'ego Pottera brytyjskiej pisarki Joanne K. Rowling od ponad piętnastu lat zajmuje pozycję największego międzynarodowego bestsellera rynku wydawniczo-księgarskiego dla młodych odbiorców. Korowód medialnych repetycji tekstu¹, a przy tym zastosowanie przemyślanej strategii marketingowej uczyniły zeń jedną z najbardziej rozpoznawalnych globalnych marek oraz wyjątkowo dochodowy system rozrywki, który nieprzerwanie generuje wysokie zyski². „Medialny szal” towarzyszący promocji pierwszych tomów powieści i zrealizowanych na ich podstawie filmów o „małym czarodzieju” oraz niespotykane dotąd na tak wielką skalę zainteresowanie ze strony młodych czytelników/widzów spowodowały, że fenomen Harry'ego Pottera stał się przedmiotem publicystycznych dyskusji, debat i badawczych dociekań prowadzonych z perspektywy różnych dyscyplin naukowych. W wypowiedziach tych, a także w licznych recenzjach krytycznych, wielokrotnie przewijały się wątki ocen i wartościowań o podłożu światopoglądowym i ideowym³.

Autorzy zebranych w omawianym tomie artykułów reprezentują zarówno grono miłośników cyklu, jak i środowisko badaczy nastawionych do niego z dy-

¹ Określenia używam za: M. Hopfinger, *Powtórzenie wędrujące przez media*, [w:] *Między powtórzeniem a innowacją. Seryjność w kulturze*, red. A. Kisielewska, Kraków 2004, s. 66.

² Zob. P. Gruszczyński, *Heros Potter*, „Res Publica Nowa” 2001, nr 4, s. 97–100; Ł. Teszner, *Magia Harry'ego — magia promocji*, [w:] *Kultura popularna — graffiti na ekr@nie*, red. W. Godzic, Kraków 2002, s. 15–18; S. Brown, *Magia Harry'ego Pottera. Kreowanie globalnej marki*, przeł. H. Bem, Warszawa 2008.

³ Zob. np. A. Bielecki, *Harry Ezotter*, „Fronda” 2001, nr 25/26; A. Posacki, *Czy należy się bać Harrego Pottera i Pokémonów?*, „Katecheta” 2001, nr 12; M. Sobolewska, *Harry, grabarz smoków*, „Fronda” 2002, nr 27/28; M. Antoniusz, *Antywzorzec — Harry Potter*, „Cywilizacja” 2002, nr 2; K. Bartkowiak, *Benedykt XVI i Harry Potter*, „Dziś” 16, 2005, nr 9 i wiele innych.

stanssem. Obie grupy, świadome istnienia ideologicznego sporu wokół cyklu, chcą jednak pozostać z dala od dokonywania krytyki i jednoznacznych ocen. Za zasadniczy cel publikacji przyjęli traktowanie utworów J.K. Rowling i wszystkiego, co się z nimi łączy, jako wieloaspektowego zjawiska społeczno-kulturowego, które warto badać zarówno ze względu na skalę społecznego zasięgu, jak i istnienie olbrzymiej rzeszy odbiorców/fanów.

Publikacja powstała z inicjatywy Koła Naukowego Baśni, Literatury Dziecięcej i Młodzieżowej i Fantastyki, działającego na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Stanowi — jak deklarują redaktorzy w słowie wstępnym — zbiór studiów „podwójnie rocznicowy”: chodziło bowiem o uczenie wypadającej w 2012 roku piętnastej rocznicy wydania pierwszego tomu cyklu w Wielkiej Brytanii, a zarazem piątej rocznicy ukazania się tomu wieńczącego serię. W tomie zebrano teksty odwołujące się do różnie interpretowanego przekazu powieści J.K. Rowling, ich powiązań z różnymi gałęziami popkultury oraz łączącego się z marką „HP” fenomenu społecznego, ujmowanego tu holistycznie, z uwzględnieniem wielu perspektyw badawczych.

Publikację otwiera tekst Darii Jankowiak *Harry Potter w polskiej prasie — od książek do potteromanii*, omawiający wizerunek Harry’ego Pottera w polskiej prasie („Polityka”, „Newsweek”, „Tygodnik Powszechny”, „Wprost”) w latach 2000–2012. Autorka prezentuje tematykę wypowiedzi prasowych dotyczących Pottera bądź posiłkujących się tym bohaterem literackim, zwracając uwagę na elementy schematyzujące występujące w wybranych do analizy tekstach. Z przedstawionych badań wynika, że wśród wypowiedzi prasowych nawiązujących do omawianego zjawiska pojawiały się artykuły dotyczące kilku grup tematycznych: szeroko rozumianej literatury i czytelnictwa; opisujące, zaspokajające i podsycające „gorączkę” oczekiwania na kolejne tomy cyklu lub ich ekranizacje; wtręty, przykłady bądź elementy prześmiewcze w tekstach bezpośrednio niezwiązanych z Harrym Potterem; wreszcie — próbujące wyjaśnić fenomen HP w kontekście społecznym (społeczeństwo konsumpcyjne) i kulturowym (komercjalizacja kultury). Sporo miejsca w rozważaniach autorki zajmuje wyznaczenie zakresu znaczeniowego terminu „potteromania”, które — słusznie zresztą — odniesione zostało zarówno do wszelkich skrajnych postaw i poglądów oraz zachowań odbiorców Harry’ego Pottera, jak i do działań czy strategii podejmowanych w celu jej podtrzymania bądź zwielokrotnienia. Za główne części składowe potteromanii rozumianej jako zjawisko społeczno-kulturowe badaczka uznaje: wysokie wyniki sprzedażowe książek z cyklu, które zaowocowały nadaniem sadze statusu megabestsellera; niesłabnące przez ponad dekadę zainteresowanie sagą ze strony odbiorców/fanów; przybierającą rozmaite formy obecność w mediach; przypisywanie cyklowi wpływu na wzrost czytelnictwa książek wśród dzieci i młodzieży czy doszukiwanie się odniesień do religii i wiary.

Tekst Weroniki Kosteckiej *Analizy — interpretacje — polemiki. Harry Potter w polskim dyskursie naukowym* stanowi przegląd tematów poświęconych

cyklowi powieściowemu w rodzimym piśmiennictwie naukowym. Autorka dostrzega, że przewodnią ideą wypowiedzi tego typu jest ustosunkowanie się do wysuwanych przeciwko cyklowi oskarżeń. Zauważa także, że badacze na ogół poszukują wartości w świecie Harry'ego Pottera oraz dowodów przemawiających za dobrą jakością sagi. Podkreśla nadto, iż analizy naukowe splatają się z dyskursem społecznym dotyczącym tej samej kwestii. Sporo uwagi poświęcają też badacze intertekstualnemu wymiarowi septologii: jej miejscu w tradycji literatury dla dzieci i młodzieży, związkom z baśnią, realizacji zasadniczych ingredientów konwencji fantastycznej, wreszcie — próbom określenia popularności książek J.K. Rowling wśród młodych odbiorców.

Dariusz Piechota w artykule *Harry Potter w zwierciadle kultury wiktoriańskiej* wskazuje na wyraźne związki kultury magicznej świata przedstawionego wykreowanego przez brytyjską pisarkę z ideologią oraz przemianami politycznymi i gospodarczymi epoki wiktoriańskiej. Szczegółnej analizie poddaje trzeci tom cyklu — *Harry Potter i więzień Azkabanu*. W świetle badań powieść okazuje się konglomeratem powtórzeń, kolaży, zapożyczeń, swoistą rekwizytornią dziewiętnastowiecznej literatury. Realizuje tym samym model typowego tekstu postmodernistycznego, wpisującego się we współczesną popkulturę.

Artykuł Szymona Grudy *Dlaczego Harry Potter jest nierealistyczny, czyli demografia i ekonomia czarodziejskiego świata* dotyczy zagadnień demografii i ekonomii świata przedstawionego cyklu. Badacz uznaje, że jedną z przyczyn popularności książek o Harrym Potterze może być wykreowany w nim świat nierealitywny, stanowiący — ze względu na swą barwność i odmienność od rzeczywistości realnej — ważne źródło przyjemności dla młodego czytelnika.

Piotr Kowalczyk w tekście „*Tyle jest wart ten raj...*”. *Cykl potterowski czytany jako powieść idei* zwraca uwagę na niezwykle istotny dla septologii problem — władzy, rasizmu i „czystości krwi”. Inspiracją takiej interpretacji stał się artykuł Benjamina H. Bartona *Harry Potter i na wpół oszalała biurokracja* opublikowany w „Michigan Law Review” w maju 2006 roku. W świetle analizy młodego badacza saga jawi się jako wyraz tęsknoty za światem jasnych zasad i dominacji monokulturowości w miejsce pluralizmu dyskursów.

Refleksja nad obrazem kobiety i kobiecości w cyklu J.K. Rowling to temat przewodni artykułu Aleksandry Wasilewskiej *Czy Hermiona jest kobietą? Konstrukty kobiecości w serii o Harrym Potterze*. Analiza prowadzi badaczkę do konstatacji, że brytyjska pisarka udowadnia, iż kobiecość to mit, a płeć to swoisty konstrukt, sztucznie przypisujący pewne cechy jednej płci, a pozbawiający ich drugą. Uznaje też, że J.K. Rowling kreuje świat wyzwolony z patriarchy, świat aktywnych kobiet, który wcale nie jest, jak chcą niektórzy krytycy emancypacji, klęską instytucji rodziny. Postacią szczególnie wielobarwną i nowoczesną jest Hermiona, której A. Wasilewska poświęca najwięcej uwagi. W kreacji tej niezależnej pierwszoplanowej protagonistki skumulowały się liczne schematy bohaterki: „dobrej dziewczynki”, „figury matki”, „silnej kobiety u władzy”, także „obiekty seksual-

nego”. Septologia oglądana z perspektywy feministycznej stanowi niemal utopijną wizję partnerstwa kobiet i mężczyzn, gdzie o problemach seksizmu autorka opowiada, opisując przejawy agresji wobec skrzatów, wilkołaków i olbrzymów. Niestety ten „postemancypacyjny świat” został — zdaniem badaczki — wypaczony w filmowych adaptacjach książek, w całości wyreżyserowanych przez mężczyzn.

O motywach erotycznych i ich potencjalnym znaczeniu dla edukacji młodych ludzi pisze Joanna Dobosiewicz w tekście *(Nie)edukacyjne niedopowiedzenia — co się stało z seksualnością bohaterów serii książek o Harrym Potterze?* Badaczka wyróżnia pięć zasadniczych grup wątków i scen o charakterze erotycznym, które pojawiają się w serii: pośrednie (czyli opowiadane przez bohaterów), ośmieszające i z podtekstami (pozwalające domyślać się, że coś związanego z seksem wydarzyło się lub mogło wydarzyć), bezpośrednie (dziejące się w tekście) oraz tzw. z potencjałem (sygnalizowane na różnych poziomach, istniejące w domysłach, żartach). Analiza konkretnych opisów scen erotycznych prowadzi do stwierdzenia, że schematyzacja tej sfery w taki sposób, jak uczyniła to J.K. Rowling, może wpisywać cykl w tradycję książek o dojrzewaniu (*adolescence literature*), ale jednocześnie skłania do postawienia pytania: czy powieść o dojrzewaniu jako gatunek literacki nie powinna dojrzewać razem z kolejnymi pokoleniami? Zdaniem autorki sfera seksualności bohaterów została w cyklu nadmiernie uproszczona, a liczne uniki i przemilczenia rzucają negatywne światło na ewentualny potencjał dla edukacji młodzieży.

Artykuł Justyny Schollenberger *Literackie ożywienie bestii — intertekstualne wątki bestiariuszy w Harrym Potterze* stanowi próbę analizy bestiariusza stworzonego przez J.K. Rowling w książce *Fantastyczne zwierzęta i jak je znaleźć* (wyd. pol. 2002). Autorka świadomie sięga do wielowiekowej tradycji bestiariuszy (od średniowiecznych po współczesne), by w skrótovej formie prześledzić ich ewolucję jako gatunku literackiego. Dowodzi, że J.K. Rowling nawiązuje do tworzonych przez Jorge Luisa Borgesa spisów „zwierząt zmyślonych”.

O animagii wykreowanej przez autorkę *Harry'ego Pottera* oraz sposobie, w jaki przedstawiony tu został — skądinąd niezwykle plastyczny — motyw „kobiety-kota”, traktuje studium Marty Brus-Łapińskiej *Kobięca animagia. Motyw kobiety-kota na podstawie cyklu Joanne K. Rowling o Harrym Potterze oraz Minu Annie M.G. Schmidt*. Analiza, wsparta licznymi cytatami ilustrującymi literacką wizję figury „kobiety-kota”, prowadzi badaczkę do interesującego spostrzeżenia, że związki kotów z bohaterkami septologii o Harrym Potterze zyskują głębsze znaczenie metaforyczne. Koty są tu istotami o szerszej od ludzi perspektywie, widzą, a zatem i wiedzą więcej, mają zdolność intuicyjnego rozpoznania rzeczywistości. Autorka celowo zestawia literacką kreację J.K. Rowling z tytułową bohaterką powieści M.G. Schmidt *Minu Annie*. Okazuje się bowiem, że w obu tekstach koty stanowią symbol wolności rozumianej zarówno jako niezależność, jak i prawo wyboru między dobrem a złem. Koci instynkt nie wiąże się w omawianych lekturach z popędem erotycznym, lecz z umiejętnością

wykrywania fałszu, obłudy, dokonywaniem istotnych wyborów moralnych. Autorka dostrzega nadto, że omawiane przez nią realizacje motywu „kobiety-kota” stanowią rozbudowaną, wielopoziomową grę intertekstualną — grę z tradycją motywu, wymagającą ogromnego zaangażowania i doświadczenia ze strony odbiorcy.

Cztery kolejne teksty poświęcone zostały analizie postaci pojawiających się w cyklu o Harrym Potterze. O wili — jednym z najbardziej zjawiskowych stworzeń septologii — pisze Anna Mik w artykule *Demoniczna istota we wnętrzu pięknego kwiatu. Fleur Delacour jako spadkobierczyni uroków wili*, uznając jednak tę postać za słabo rozwiniętą literacko. O nauczycielu eliksirów Severusie Snapie — jednej z najbardziej niejednoznacznych i skłaniających do różnorodnych interpretacji postaci traktuje studium Konrada Szczęsnego „Spójrz... Na... Mnie” czyli *Severus Snape romantyczną kreacją podszyty*. W tym wypadku postać interpretowana jest w kategoriach romantycznego nieszcześliwego kochanka. O innym bohaterze — Lordzie Voldemorcie, czarodzieju, który dla uzyskania nieśmiertelności rozszczepił swoją duszę i ukrył jej część w przedmiotach zwanych horkruksami, pisze Szymon Partyka w tekście *Voldemort — więcej niż czarnoksiężnik? Ewolucja wizerunku złego maga w kulturze współczesnej*. Postać głównego antagonisty septologii staje się dla autora artykułu asumptem do podjęcia rozważań na szerszy temat: zmian w sposobie przedstawiania złych czarowników w fantastyce literackiej przełomu XX i XXI wieku oraz przypadającego na ten sam czas wzrostu popularności dzieł traktujących o mrocznej magii i eksperymentowaniu z życiem i śmiercią. Ostatni w tej grupie tekst: *Ruchome obrazy — o wizerunkach martwych bohaterów w serii o Harrym Potterze* Patrycji Pokory podejmuje zagadnienie martwych postaci pojawiających się w cyklu J.K. Rowling. Autorka opisuje kilka ich grup: pośmiertne portrety zmarłych czarodziejów, czarodziejskie fotografie, odbicia zmarłych członków rodziny Harry’ego, ostatnie ofiary Voldemorta wychodzące z jego różdżki pod wpływem zaklęcia przywołującego oraz duchy zamku, w którym mieści się szkoła magii.

Publikację zamyka interesujący artykuł Macieja Skowery *Końca nie widać. Transmedialne czary na portalu Pottermore.com*. Autor charakteryzuje wielojęzyczną platformę internetową zawierającą treści związane z serią J.K. Rowling, będącą narzędziem umożliwiającym komunikację pomiędzy fanami i czytelnikami sagi, pochodzącymi z całego świata. Autor odwołuje się do koncepcji transmedialności i konwergencji sformułowanych przez Henry’ego Jenkinsa, które jego zdaniem wyznaczają ważną perspektywę badawczą dla cyklu o Harrym Potterze⁴. Rozbudowany transmedialny projekt Pottermore był także przed-

⁴ Zob. H. Jenkins, *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, przeł. M. Bernatowicz, M. Filiciak, Warszawa 2007.

miotem dociekań samego autora *Kultury konwergencji...*, który nie potrafił jednoznacznie określić jego roli i zastanawiał się, czy domena służy wspólnocie fanów w integracji i rozwijaniu kreatywności, czy też sprawowaniu kontroli nad fandomem.

Niewątpliwie monografia stanowi ważny głos w dyskusji nad zjawiskiem dziejącym się „tu i teraz”, jeszcze niezakończonym fenomenem społecznym, którego nie tylko autorzy zebranych w tomie studiów, ale i czytelnicy byli i są świadkami czy uczestnikami. Zebrane w recenzowanym tomie teksty młodych badaczy podejmują ważne tematy i stawiają istotne problemy, nierzadko inspirujące do dalszych poszukiwań i dociekań. Publikacja stanowi cenne i godne polecenia opracowanie naukowe dotyczące jednego z najbardziej rozpoznawalnych globalnych zjawisk i „produktów” współczesnej popkultury.

Irina Morozova

Uniwersytet Wrocławski

Blog jako gatunek multimedialny

Recenzja: Marta Więckiewicz, *Blog w perspektywie genologii multimedialnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, ss. 293.

Recenzowana pozycja, *Blog w perspektywie genologii multimedialnej* autorstwa Marty Więckiewicz, składa się z czterech rozdziałów oraz dwunastu podrozdziałów. Jest to rozprawa doktorska autorki, mająca charakter monografii naukowej: stanowi obecnie jedno z najważniejszych i wartościowych opracowań na gruncie polskim, obszernie opisujących pozycję bloga w genologii multimedialnej. Do momentu ukazania się książki teksty poruszające problematykę genologiczną blogów powstawały w formie artykułów naukowych i/lub miały charakter rekonesansu. Wśród nich znajdują się: *Blog jako gatunek dziennikarski — ewolucja i transgresja* Macieja Kawki (2010), *Blogi wobec tradycji diarystycznej. Nowe gatunki w nowych mediach* Anny Gumkowskiej (2009), *Blogi jako forma literacka* Anny Szczepan-Wojnarskiej (2006). Późniejsze opracowania, m.in. Ewa Hope *Blogi jako platforma komunikowania na przykładzie blogów uczelnianych* (2013), Pawła Urbaniaka *Typologia blogu jako formy opisu rzeczywistości* (2013), również zgłębiały kwestię genologiczną blogów¹ oraz ich typologii. Poza tym dynamiczny rozwój nowych mediów znacznie poszerzył pole badawcze. Coraz więcej mówi się o wykorzystaniu możliwości blogosfery w celach komercyjnych,

¹ Ewa Hope uważa blog za jedną z form mediów społecznościowych, przy tym każdy blog jest utworem, w którym ujawnia się osobowość autora.